

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства

Кваліфікаційна робота

освітньо-науковий ступінь – бакалавр

на тему: **«ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОГЛЯДУ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА ВІД РОМАНУ
«У ЗЛИДНЯХ ПАРИЖА І ЛОНДОНА» ДО «1984»»**

Виконав: студент 4-го року навчання

спеціальності - 035.01 Філологія
(українська мова та література);

освітньо-наукової програми: *Мова,
література, компаративістика*

Швець Валерій Олександрович

Керівник: Мазін Д. М.,

кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент:

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2021 р.

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЕВОЛЮЦІЯ ЛІТЕРАТУРНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ДЖ. ОРВЕЛЛА ТА ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ ЙОГО ТВОРЧОСТІ...	6
1.1. Дослідницька рецепція біографічного дискурсу письменника.....	6
1.2. Формування і трансформація творчої манери Джорджа Орвелла.....	14
Висновки до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА.....	23
2.1. «У злиднях Парижа і Лондона» як твір раннього періоду творчості Дж. Орвелла.....	23
2.2. «Ковток повітря» як міжвоєнна рефлексія на зламі світогляду письменника.....	29
2.3. Політичне письмо і сатира в повісті «Колгосп тварин».....	31
2.4. Кульмінація творчої та політичної еволюції Джорджа Орвелла у романі «1984».....	36
Висновки до другого розділу.....	41
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність дослідження:

Джордж Орвелл – один з найвідоміших письменників англійської літератури. У 2018 році ЮНЕСКО включив його праці в реєстр документальної спадщини «Пам'ять світу», підкреслюючи великий вплив англійського письменника на розвиток людини від XX століття по сьогодні [42]. Найвідоміші твори Орвелла – «1984» і «Колгосп тварин» - є широко визнаними серед читачів і критиків. Так, у 2009 році вони посіли 2-е та 61-е місця відповідно в «Топ-100 найкращих книг усіх часів» за версією журналу «Newsweek», а видання «The Times» визнало роман «1984» найважливішою надрукованою книгою за останні 60 років [35]. Дійсно, ці роботи багато в чому характеризують окремі періоди історії людства після Другої світової війни, й особливо стосуються минулого, теперішнього і майбутнього пострадянських країн.

Однак широке визнання твори Орвелла здобули вже після смерті письменника, у другій половині XX сторіччя, коли вони почали виходити багатомільйонними тиражами різними мовами. Левову частину слави письменнику принесли вищезгадані твори «1984» і «Колгосп тварин», які залишаються актуальними й до нині попри те, що з'явилися понад 60 років тому.

Важливим є те, що сюжети і образи творів Орвелла не лише деконструюють великий радянський міф XX століття, а й знаходять свій відгомін у подіях сьогодення. Революція Гідності в Україні, протести в Росії і Білорусі, викликані дуже суперечливими, протиправними рішеннями і діями місцевих урядів, змушують повертатися до переосмислення орвеллівських застережень та ключових соціальних і політичних проблем. Більшість з цих питань насамперед пов'язані зі свободою слова, думки, дії і вибору.

Водночас багато хто із критиків через велику популярність творів «1984» і «Колгосп тварин» вважає Джорджа Орвелла винятково письменником-антиутопістом. У зв'язку зі значним літературознавчим інтересом до особи і

творчості Орвелла, особливого важливим є деконструювання цього міфу, оскільки англійський автор написав дуже багато публіцистичних праць, творів інших жанрів, а також декілька віршів і навіть п'єс.

Творчість Джорджа Орвелла неодноразово ставала предметом дослідження літературознавців, зокрема авторів, як-от В. Чалікова, Ю. Жаданов, С. Кобута, Р. Семків, А. Безансон, К. Биковська, М. Іконнікова, В. Мосіна та інші. Проте варто зазначити, що більшість наукових робіт присвячені найвідомішим надбанням автора «1984» і «Колгосп тварин», тоді як іншим творам письменника приділено не так багато уваги.

Серед найвагоміших праць переважно біографічного характеру, які закладали підвалини орвеллознавства, варто виділити: «George Orwell: Fugitive from the Camp of Victory» (1962) Річарда Піка, «George Orwell. A Life» (1980) Бернарда Кріка, що була визнана найкращою книгою року в галузі публіцистики й документалістики, і «Orwell: The Authorized Biography» (1991) Майкла Шелдена. Із сучасних досліджень заслуговують на увагу «Churchill and Orwell: The Fight for Freedom» (2017) Томаса Пікса та «The Ministry of Truth» Доріана Линські (2019).

Окрім британських теоретиків, життя і творчість Орвелла почали активно досліджувати наприкінці 1980-х рр., а потім розвинувся значний науковий інтерес у пострадянських країнах. Різке зростання наукової популярності письменника сталося після публікації роману «1984» у тоді ще радянській імперії 1989 року. Серед найґрунтовніших праць варто виокремити «Джордж Орвелл. Біографія» (2017) Марії Карп, «Джордж Орвелл. Неприступна душа» (2018) В'ячеслава Недошивіна і «Орвелл» (2019) Ю. Фельтшинського і Г. Чернявського.

Метою роботи є простежити еволюцію (визначення особливостей у діахронічному розвитку) художнього і політичного світоглядів Джорджа Орвелла. Реалізація поставленої цілі передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати біографічний матеріал про Дж. Орвелла для виявлення змін політичних поглядів письменника;

- схарактеризувати ознаки та простежити еволюцію художнього стилю Джорджа Орвелла;
- визначити риси жанру антиутопії і внесок творчості Орвелла в трансформацію жанру;
- розглянути зв'язок між політичною і художньою складовими у творчості Орвелла;
- виявити спільні та відмінні риси раннього та пізнього періодів творчості письменника.

Об'єктом дослідження є твори Дж. Орвелла «У злиднях Парижа і Лондона», «Ковток повітря», «Колгосп тварин» і «1984».

Предмет дослідження: політична проблематика та художньо-стильові особливості в текстах Орвелла різних часових періодів.

Матеріалом дослідження з обраної стали наукові роботи, статті та монографії М. Карп, В. Чалікової, Т. Рікса, В. Недошивіна, Б. Кріка, С. Кобути, Ю. Жаданова, Р. Семківа, О. Ніколенко та інших.

Основним методом дослідження в роботі є описовий, а також елементи порівняльного та інтертекстуального аналізу.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ЕВОЛЮЦІЯ ЛІТЕРАТУРНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ДЖ. ОРВЕЛЛА ТА ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ ЙОГО ТВОРЧОСТІ

1.1. Дослідницька рецепція біографічного дискурсу письменника

Врахування біографічних особливостей письменника Джорджа Орвелла є дуже важливою складовою дослідження його творчості, оскільки багато з побаченого і пережитого ним відображено у художніх творах. Навіть менш популярні і стилістично вивірені праці здатні зачепити читача своєю правдивістю і непідробним відчуттям того, що їх автор точно знає про що пише. Тому не випадково, що біографія Дж. Орвелла стала предметом серйозної уваги значної кількості літературознавців попри те, що сам Орвелл у своєму заповіті залишив прохання до друзів нічого не писати про життя Еріка Блера (справжнє ім'я письменника). Більшість друзів і дослідників біографії Дж. Орвелла стверджують, що він був скромною, самокритичною, а головне - чесною людиною. Остання риса й спонукала його до застережень, що будь-яка робота, присвячена його життю, нагадуватиме або гіперболізовану оповідь, себто легенду, або ж буде правдиво гіркою з описами всіх невдач, провалів і розчарувань, які переслідували письменника до останніх років.

Ми спробуємо з'ясувати, які біографічні особливості безпосередньо вплинули на формування майбутнього письменника.

Ерік Блер народився 25 червня 1903 року в родині імперського службовця Річарда Блера, який займався продажем і поширенням опіуму в Китаї, що на той час було одним із джерел державного прибутку. Від батьківської манери виховання хлопчику з дитинства найбільше запам'ятались заперечні слова, на кшталт «ні», «не можна», «припини» [33, с. 28]. Причому М. Карп у праці «Джордж Орвелл. Біографія» відзначає, що саме вони стали першими підвалинами негативного ставлення до імперського режиму і влади загалом [15, с. 34]. До восьмирічного віку Ерік дуже рідко бачив батька, оскільки дуже рано разом з мамою та старшою сестрою переїхав в Англію. Річард же залишився в Бірмі, поки не відслужив визначений йому термін. До того часу, зокрема через відстань і часті відмови, батько був для сина чимось далеким, недоступним і

навіть черствим, як і влада пізніше. Т. Рікс у книзі «Черчилль і Орвелл. Битва за свободу» зазначає, що одним з перших слів Еріка було «свинство», яким у майбутньому Блер неодноразово послуговуватиметься, коли говоритиме про стосунки із владою і системою державного примусу у своїх творах (передусім, у «Колгоспі тварин») [33, с. 27].

Зовсім по-іншому Ерік ставився до матері. Іда Блер була привабливою, кмітливою і рішучою жінкою. Вона дуже любила й опікала сина. За словами подруги Еріка Рут Піттер, увесь той сатиричний і бунтарський початок, що мав Орвелл, йшов саме від його матері, а не батька [15, с. 20]. Загалом у родині Блерів більшість речей і рішень залежали від Іди. Це не могло не вплинути і на творчість Орвелла, у творах якого жіночі образи часто постають домінантними, винахідливішими та мужнішими. Найяскравіше це простежується в романі «1984», де велику кількість локальних, побутових потреб і проблем вирішує героїня Джулія. Саме вона придумує план і організовує першу їхню з Вінстоном зустріч, а також здобуває справжній смачний чай з шоколадом та різні дефіцитні продукти. Джулія впевнено тримається серед інших мешканців тоталітарного режиму і демонструє себе зразковим членом Молодіжної Антисексуальної Ліги, водночас ненавидячи представників Партії, нав'язувану невинність, позірну цноту і максимально непомітно порушуючи певні правила. Схожий розподіл ролей у подружжі помітний і в родині Джорджа Боулінга з роману «Ковток повітря», де дружина Джорджа Гільда більш прониклива і хитріша за свого чоловіка. Власне вона ж і приймає важливі сімейні рішення.

Із самого дитинства Ерік Блер був дуже хворобливим, худорлявим і мав слабкі легені, особливо внаслідок бронхіту. Проблеми з легенями переслідуватимуть майбутнього письменника протягом усього життя, та й помре він від легеневого туберкульозу [14, с. 147]. Як правило, літературні герої Орвелла також не вирізняються відмінним здоров'ям і гарною фізичною формою. Так, Вінстон з «1984» зізнається Джулії, що в нього варикозні вени, п'ять штучних зубів та інші проблеми. Джордж Боулінг з «Ковтка повітря» теж не раз згадує про свою зайву вагу і зубний протез.

В есе «Чому я пишу?» він зазначає: *«Ще з раннього дитинства, з п'яти-шести років я знав, що в майбутньому стану письменником»* [45]. Такий задум виник через характер і певну відстороненість від інших. Хлопець не дуже йшов на контакт з однолітками, проте компенсовував це розмовами з уявними людьми, яким розповідав різні складені історії. І хоча на певному етапі його впевненість похитнулася, і він уже збирався відмовитися від наміру стати професійним письменником, та все ж Джордж Орвелл став одним з найвпливовіших митців ХХ століття.

Іншим показовим моментом дитинства Еріка є обмеження, які встановлювали в його родині на спілкування з дітьми із незаможних сімей. За словами М. Карп, мати забороняла сину бавитися з ними. Він постійно чув, що *«від простаків треба триматися подалі»* і *«роботяги жахливо пахнуть»* [15, с. 23]. У тих дітей справді були грубуваті ігри, як для родини майбутнього письменника, але вони подобалися Еріку набагато більше за зухвалих і розбалуваних дітей багатіїв. Схожий момент помічає в одному з віршів Блера дослідник його життя Б. Крік [43]. У поемі йдеться про хлопчика і дівчинку, між якими виникає дитяча любов, але мати хлопчика забороняє йому гратися з подругою, бо вона з простолюду. Саме в тому першому дитячому досвіді соціальних факторів взаємодії можна побачити інтерес до класової проблематики як однієї з найболючіших тем для письменника, який роками намагався поринути, зрозуміти і розповісти, як живуть люди різного статусу, професії і забезпечення. Від шахтарів Вігана, волоцюг Лондона до плунжерів (мийників посуду) і рестораторів Парижа.

До слова, сама ж родина Блерів зараховувала себе до нижнього прошарку верхівки середнього класу [15, с. 15]. Завдяки цьому Ерік мав можливість навчатися в заможній приватній школі Сен-Кіпріан. Час перебування в ній став для хлопця справжнім випробуванням, що він детально описав у нарисі *«Пам'ятаю, пам'ятаю радощі ці»* [32]. Це була перевірка на міцність, оскільки в Сен-Кіпріані калічили не лише морально, а й унаслідок фізичних покарань. Проте, як стверджує шкільний друг Еріка Сіріл Коннолі, Блер володів чудовим

почуттям гумору, а «очі його були створені, щоб блискати, рот, щоб насміхатися» [15, с. 41]. Сен-Кіпріан лише загартував письменника, той інстинкт виживання і дух йти своїм шляхом, завдяки чому Ерік Блер став тим Джорджем Орвеллом, якого знає весь світ.

Наступний період в Ітоні з 1917 року, де Ерік на конкурсній основі ще й отримував стипендію, дозволяв уже розвивати індивідуальність. Вчитися в Ітоні було престижно і почесно, але сам Блер не любив цим хизуватися, бо не хотів вважати себе привілейованим. Після Ітону він вирушає в Бірму, служити в імперській поліції по стопах батька. П'ять років служби лише підсилили бажання Еріка ще більше задуматися над питаннями класової нерівності, підсилене колоніальною проблематикою. Перебуваючи в статусі імперського військового і маючи безліч можливостей, він все одно думав про тих місцевих людей, які змушені були підкорюватися Великобританії. Незважаючи на всі зручності й переваги комфортного життя в Бірмі, Ерік Блер боявся злитися з владою, перетворитися на одного з тих, хто так само спокійно житиме за колоніальними законами, пише Т. Рікс [33, с. 33]. Саме тому Ерік після закінчення терміну служби негайно повертається до Англії в 1927 році, залишивши вигідну посаду, що стало важким ударом для батька, насамперед в економічному плані. *«Щоб ненавидіти імперіалізм, потрібно бути його частиною»*, - зазначив письменник у нарисі *«Дорога до Віганського пірсу»* [28, с. 71] . Цю книгу світ побачить лише в 1937-ому, але ще раніше, у 1928 році, Ерік Блер розпочне роботу над своїм першим романом *«Бірманські будні»*, де спробує викрити різні вади імперіалізму.

Дебютною надрукованою книгою, з якої і почнеться літературна кар'єра Джорджа Орвелла, стане *«У злиднях Парижа і Лондона»* (1933) [27]. На той момент Ерік Блер перебував у пошуках власного стилю і головної теми своєї творчості. Він ще не знав точно, про що саме хоче писати, але вже чітко усвідомлював, чого найбільше прагне після свого досвіду перебування на колоніальній службі в Бірмі - самоочищення і реабілітації [33, с. 37]. Він свідомо спускається до рівня найбідніших мешканців Лондона, а потім і

Парижа. Колишній імперський поліцейський поневіряється по найбільш занедбаних англійських нічліжках, спілкується з бідняками і волоцюгами, виживає випадковими підробітками, наприклад, збираючи хміль із безхатченками, носить лахміття замість нормального одягу, харчується відходами і навіть намагається потрапити до в'язниці! (Див.: дослідження М. Карп) [15, с. 133]. Переїзд Еріка Блера до незнайомого Парижа, де він працює плунжером і часом реально намагається просто вижити, допомагає йому ще більше торкнутися дна суспільства та відчути всю соціальну несправедливість і нерівність цього світу. Так і виник задум роману, який відкриє йому шлях до великої літературної спільноти.

Однак не можна не зазначити про неймовірно важливу роль у тому, що весь світ таки побачив цю книгу і дізнався про Джорджа Орвелла загалом, подруги Еріка Блера - Мейбл Фірц. Коли тоді ще нікому не відомий письменник уже втратив віру, що «У злиднях Парижа і Лондона» таки хтось погодиться надрукувати, Мейбл самотужки вмовила літературного агента Леонарда Мура знайти видавця для цього роману [15, с. 134]. Ним став Віктор Голланц. Книга з'явилася в січні 1933 року, а з нею і Джордж Орвелл.

Видавши «У злиднях Лондона і Парижа» і «Бірманські будні», Орвелл продовжив досліджувати різні класи суспільства і тему соціальної несправедливості. На черзі були шахтарі і звичайні роботяги. Їхнє життя він зобразив у творі «Дорога до Віганського пірсу». За словами Томаса Рікса, на сторінках саме цієї книги Орвелл досягнув зрілості [33, с. 43]. Він не намагається вразити читача сенсаційністю, шокуючими історіями. Натомість будує свою оповідь з дрібних надійних фактів. Саме з цієї книги стало зрозуміло, що сильною стороною письменника було відкриття і особливий виклад фактів. *«Якщо надія є, то вона у пролах»*, - писав Орвелл у романі «1984» [24, с. 70]. Його завжди цікавило життя людей середнього і нижчого класів. Але цей досить прикрий і спокійний період серед шахтарів навряд чи можна назвати одним із найбільш ключових у житті письменника.

Переломний момент стався вже після нього, і це, безумовно, поїздка в Іспанію. Як зізнається сам письменник у передмові до українського видання «Колгоспу тварин», до 1930 року він не мав чітко окреслених політичних поглядів [26, с. 6]. З юності Орвелл не любив імперіалізм. Не поспішав звертатися і до соціалізму, залишаючись анархістом-консерватором. Зрештою спостереження і саме життя серед найбідніших верств населення Парижа і Лондона, а також роботи Вігана схилили його ближче до соціалістичних поглядів. Однак війна в Іспанії, куди Орвелл вирушить зі своєю дружиною в червні 1936-ого року, змусила відкрити очі на справжню жорстоку політичну гру і пізнати цей світ у всіх його барвах. Після цього він наголошував, що є прихильником Демократичного соціалізму у своєму розумінні.

М. Карп у праці «Джордж Орвелл. Біографія» дуже слушно виокремлює одну цікаву особистісну рису митця – він завжди любив усе піддавати сумніву і не приставати до жодної з позицій, доки у всьому не розбереться і не пересвідчиться сам [15, с. 216]. Орвелл був далекий від романтизації поглядів на будь-які соціальні режими, на відміну від інших авторів того часу, які, подібно до Гемінгвея, героїзували громадянську війну в Іспанії. Митець не вступає в комуністичну інтербригаду, зате потрапляє до ПОУМ (інша антифашистська партія, яку потім комуністи називатимуть «іспанськими троцькістами», «профашистами», «зрадниками» і «п'ятою колоною Франко»). Письменник зрозумів, що «ліві», які підпорядковуються Радянському Союзу, мало чим відрізняються від фашистів, переслідування членів ПОУМ в Іспанії від чисток у СРСР, а тоталітарний режим і пропаганда Сталіна від тоталітаризму Гітлера. До того ж ніхто не скасовував таку популярну в СРСР практику доносів. Усе це він відтворив у своєму першому відверто політичному трактаті «Данина Каталонії», а найпоказовішими є його рядки: *«Я бачив повідомлення про великі битви там, де не було боїв, і повну тишу, коли були вбиті сотні людей. Я бачив, як хоробрих солдат називали боягузами і зрадниками, а тих, хто жодного разу не чув пострілу, прославляли як героїв вигаданих перемог; я так само бачив, як газети в Лондоні переповідають цю*

брехню і вдумливі інтелектуали будують роздуми на подіях, які не відбувалися. Я бачив, фактично, як пишеться історія, - не що відбувалося, а що мало б трапитися згідно з різними «партійними лініями» [33, с. 79].

Тож цілком природно, що Дж. Орвелл присвятив наступні роки діяльності встановленню точних фактів, викриттю брехні і розвінчанню радянського міфу. Покине Іспанію Орвелл влітку 1937-ого року після того як отримає кулю в шию від фашистського снайпера біля Уески [15, с. 253]. Неймовірним чином йому вдалося вижити, хоча сам письменник уже встиг попрощатися з білим світом.

На війні, як і в житті, Джордж демонстрував себе мужнім, дисциплінованим і витривалим солдатом. Крім єдиного епізоду, про який згадує Томас Рікс у книзі «Черчилль та Орвелл. Битва за свободу». Відомим страхом Орвелла завжди були щури (одразу простежується паралель до Вінстона Сміта з «1984»). Одного разу в момент затишшя він застрелив пацюка у своєму бліндажі. Фашисти вирішили, що почалася атака і стали стріляти у відповідь. Це коштувало ПОУМ ідальні і певної кількості автомобілів, які були забомбардировані [33, с. 70]. Загалом же, вплив громадянської війни в Іспанії на життя та творчість письменника важко переоцінити, оскільки саме там Дж. Орвелл переконався в недосконалості «лівих» течій і усвідомив, наскільки подвійною може бути політична гра.

Після Каталонії Орвелл вирушив відновлювати сили в санаторії Кента. Саме там в нього вперше з'являються наміри написати роман «Ковток повітря», присвячений загальній атмосфері Англії в передчутті Другої світової війни. Деякі літературознавці вважають цей твір останнім традиційним романом письменника. Сам Орвелл, і без того будучи пацифістом, вважав прийдешню війну кошмаром, бо був впевнений, що вона носитиме імперіалістичний характер, і в будь-якому разі переможуть фашисти (чи то німецькі, чи то комуністичні), зазначає В.Мосіна [20]. Пакт Молотова-Ріббентропа підсилив негативне ставлення митця до Радянського Союзу, який в один момент розірвав усі попередні домовленості й залишив Англію і Францію без підтримки.

У статті «Моя країна права чи ліва» Дж. Орвелл пише, що той пакт і вся та небезпека, яка в мить особливо нависла над світом, змусила його переглянути деякі погляди [29]. Насамперед йдеться про пацифізм, що письменник поступово відкидає на час війни. Патріотичні настрої і людські відчуття взяли гору над холодним розумом, Орвелл виходить з Лейбористичної партії і подає заявку в Міністерство праці щодо готовності допомогти країні в будь-якій якості. Він влаштовується військовим кореспондентом у BBC, яке пізніше стане прототипом Міністерства Правди в романі «1984». У цей час Орвелл пише декілька цікавих есе, а от роботу над новим романом вести навіть не думає, пояснюючи це такою реплікою: *«Потрібно не мати душі, щоб в такому жахитті сідати і писати роман»* [45].

Як зазначає Н. Зінкевич, у BBC на час війни письменнику доводиться об'єднуватися з тими, кого раніше критикував, і пропагувати те, що аж ніяк не підтримував, наприклад, наявність британських колоній [12]. Ю. Фельтшинський та Г. Чернявський розвиваючи цю тему, підкреслюють, що Орвеллу доводилося згадувати і вихвалити Сталіна і комунізм, коли СРСР почав чинити опір Німеччині [38]. Критика Радянського Союзу тоді була заборонена. Письменника дуже розчаровувало, наскільки швидко люди готові все пробачити, забути і щиро підтримувати Сталіна. Така наївність і коротка пам'ять стануть одними з основ культової повісті «Колгосп тварин», яку Джордж хотів написати ще одразу після Іспанії, але зокрема через Другу світову війну, задум вдалося здійснити наприкінці лютого 1944 року.

Цей твір разом з романом «1984» принесли письменнику неймовірну популярність і світове визнання, а також стали справжньою візитівкою і взірцем антиутопій. За словами Орвелла, «Колгосп тварин» - перша спроба поєднати політичну і художню складові» [45]. А ще це один з небагатьох творів, над якими автор працював з задоволенням, без жодних потуг. У передмові до українського видання він розповідає, що остаточним приводом до написання цієї повісті став випадок, коли маленький хлопчик гнав і лупцював величезного коня, який за бажанням, розуміючи свою силу, міг вирватися і ще

й накинутися на кривдника. Письменник порівняв таке поводження людини з твариною з експлуатацією одних людей іншими. Серед історичних подій, якій вплинули на написання твору можна виділити Жовтневу революцію, громадянську війну в Іспанії, пакт Молотова-Ріббентропа та Тегеранську конференцію.

Оскільки Друга світова війна ще тривала і тогочасна політична ситуація унеможливлювала публікацію з прямою деконструкцією радянського міфу, повість побачила світ лише за півтора року. Однак ідеєю головного роману всього свого життя Орвелл готував ще перед закінченням «Колгоспу тварин». У листі до Гліба Струве від 17 лютого 1944 року він пише про інтерес до роману-антиутопії «Ми» Євгена Замятіна [26, с. 111]. Але перед написанням «1984» помирає його дружина Ейлін. Розчавлений морально і не зовсім здоровий Джордж залишається з десятимісячним сином Річардом. Проте здаватися не в стилі Орвелла. Він усе життя приймав будь-які виклики і продовжував боротися. Залишалася остання незакінчена справа – попередити і хоча б спробувати врятувати людство від тоталітарної катастрофи. Письменник вирішує переїхати на холодний острів Джура (хоча холод йому був протипоказаний), де, з останніх сил борючись з недугою, таки закінчує роман «1984». 21 січня 1950 року Джордж Орвелл відійшов у вічність [14, с. 146].

1.2. Формування і трансформація творчої манери Джорджа Орвелла

Як вже було зазначено раніше, Джордж Орвелл набув світової популярності насамперед завдяки роману «1984» і повісті «Колгосп тварин». Ці два твори, безперечно, варті тієї уваги, великої кількості різноманітних досліджень і заслужено перебувають на високих позиціях у декількох рейтингах. Але нерідко можна почути думки, що, крім вищезгаданих сатир, Орвелл більше нічого не написав або ж що англійський письменник винятково антиутопіст. Насправді за життя Джордж опублікував дев'ять книг, декілька десятків есе, рецензій та оповідань. Також він писав вірші і навіть п'єси. Варто зазначити, що деякі свої праці, зокрема романи, письменник знищив [15, с. 110]. Тож думка про те, що Орвелл – автор одного/двох творів – хибна.

Утім за певних умов цей міф мав шанс стати реальністю. В есе «Чому я пишу?» він зазначав: *«Ще з раннього дитинства, з п'яти чи шести років, я знав, що в майбутньому стану письменником. Приблизно з сімнадцяти й до двадцяти чотирьох років, я намагався відмовитися від цієї думки, але вже тоді розумів, що заперечую самого себе, тож рано чи пізно маю взятися за розум і писати»* [45]. Джордж таки взявся за розум, але його перша книга «У злиднях Парижа і Лондона» була видана лише в 1933 році. На момент публікації автору було вже тридцять.

У книзі «Черчилль та Орвелл. Битва за свободу» літературознавець Томас Рікс зазначає, що після цієї події Орвелл вважав себе письменником [33, с. 40]. Але початковий стиль його романів отримав небагато схвальних відгуків. Наприклад, письменниця Мері Маккарті охарактеризувала свого колегу так: *«Він не був природженим романістом»* [33, с. 40]. Навіть близька подруга Джорджа Руд Піттер теж була не в захваті від його творінь: *«Він писав дуже кепсько, був абсолютно безпорадний. Багато хто сміявся з нього»* [15, с. 102]. Інший товариш Орвелла Джек Коммон пояснював це тим, що Джордж писав швидко і рівно стільки, скільки потребував, щоб заробити на їжу [33, с. 41]. Заради правди не можна не сказати, що й сам письменник був самокритичним. М. Карп у праці «Джордж Орвелл. Біографія» зазначає, що часом у нього була така відраза до власних творів, що аж нудило, і він докладав чимало зусиль, щоб їх закінчити [15, с. 158]. Сам Орвелл у своєму есе «Чому я пишу?» зізнається: *«Написання книг – це жахлива, виснажлива боротьба, схожа на довгий приступ якоїсь тяжкої хвороби»* [45].

З вищезгаданого есе ми дізнаємося, що замолоду перші нариси Орвелл складає у форматі щоденника. Більшість дитячих історій, як і в зрілому віці він пише про власний досвід, уявляючи себе Робін Гудом чи іншими фольклорними чи літературними персонажами. Ці факти є підтвердженням сказаної нами тези на початку дослідження про введення Орвеллом біографічних моментів у свої твори. Цікаво й те, що, оскільки з дитинства письменник був досить самотнім, література і складання історій стали для

нього можливістю заочно відповісти і поквитатися з невдачами, несправедливістю чи навіть кривдниками, з якими Орвелл зіштовхувався в житті. Якщо в ранні роки мова йде переважно про звичайні дитячі непорозуміння і сварки, то в більш зрілому віці можна говорити про реакцію на глобальні проблеми, як-от війна чи відверта брехня, підміна понять з боку влади різних держав.

Саме фактори відсторонення, недооцінки і бажання висловитися можна вважати основними передумовами початку творчої діяльності Орвелла. В есе «Чому я пишу?» сам митець розповідає і про чотири мотиви для письменства:

- чистий егоїзм (належати до інтелектуальної еліти, щоб тебе пам'ятали після смерті);

- естетичне захоплення (насолюда від самого процесу писання, бажання майстерно поділитися досвідом в вивірній формі);

- історичний поштовх (бажання об'єктивно дивитися на дійсність і правдиво висвітлювати факти);

- політична мета (впливати на думки людей, рухати світ у певному напрямі) [45].

На початку Орвелл стверджує, що в ньому перші три мотиви сильніші за четвертий: *«Я хотів писати великі натуралістичні романи з нещасливими розв'язками, де було б чимало детальних описів, витончених порівнянь та «пурпурових абзаців», в яких слова іноді використовувалися б тільки задля власного звучання. І мій перший закінчений роман «Бірманські будні», який я написав у тридцять років, хоч планував це зробити набагато раніше, вийшов саме таким»* [45].

Але іспанська війна докорінно вплинула на його життя і погляди, про яку він пише так: *«Після 1936 року кожен мій рядок був написаний проти тоталітаризму та за демократичний соціалізм, як я його розумів»* [45]. Дослідник його життя й діяльності Бернارد Крік у праці «Джордж. Орвелл. Життя» наголошує, що після Іспанії і ще до Другої світової війни Джордж став «політичним письменником», хотів ввести політичне письмо в мистецтво [26, с.

112]. Цей факт підтверджує й інший літературознавець Томас Рікс у своїй книзі «Черчилль та Орвелл. Битва за свободу» [33]. Він пише, що Орвелл присвятив молоді роки пошуку головної теми - зловживання владою, яка буде простежуватися ще в його ранніх творах, але вийде на передній план творчості якраз після Іспанії.

На творчість митця впродовж життя впливали як англійські, так і іноземні письменники. Серед співвітчизників велику роль у формуванні літературних смаків відіграли на ранніх етапах Джонатан Свіфт, Редьярд Кіплінг, Вільям Блейк і Джек Лондон, зазначає М. Карп [15, с. 22]. Дослідниця акцентує увагу на особливій любові Орвелла до блейківського «Тигра», якого майбутній письменник часто перечитував у дитинстві, а також до книги «Мандри Гуллівера» Свіфта. Її спостереження розділяє і Н. Зінкевич. Літературознавець припускає, що без свіфтіанських егу та гуїґґґґґів культова повість «Колгосп тварин» могла і не з'явитися [12]. Томакс Рікс з-поміж інших, хто міг вплинути на казку-притчу, виділяє Алана Мілна (і його «Вінні Пуха»), Г'ю Лофтінга («Історія доктора Дуліттла» і Редьярда Кіплінга, що також писав про тварин і якого поважав Орвелл, називаючи імперіалістом, але джентльменом [33, с. 179].

Згодом Джорджа надихали Герберт Веллс, Юджин Лайонс і Олдос Гакслі, а серед іноземних Генрі Міллер (з яким Джордж особисто познайомився перед поїздкою на арагонський фронт) і Євген Замятін. М. Карп стверджує, що саме «Сучасна утопія» і «Країна сліпих» Веллса, а також «Відрядження в утопію» Лайонса справили велике враження на Орвелла [15, с. 294]. «Відрядження в утопію» дослідниця взагалі називає конспектом для «1984», бо саме звідти письменник не лише дізнався багато нового про Радянський Союз, а й уперше зустрів формулу $2+2=5$ (як вираз до лозунгу про п'ятирічку в чотири роки), яка згодом стане однією з візитівок «1984». Важко переоцінити вплив на орвеллівський роман-бестселер і «Ми» Замятіна, і «Прекрасний новий світ» Гакслі, що є одними з перших зразків «класичної» антиутопії.

Оскільки цей жанр зробив Орвелла популярним і за його рисами письменника ідентифікують, вважаємо доцільним визначити основні ознаки

антиутопії, які водночас проявляються і в творчості митця. О. Ніколенко, Ю. Жаданов, як і більшість літературознавців, вважають, що термін антиутопія походить від слова утопія (з грецької «*topos*» - місце, «*u*» - якого немає або ж «*eu*» - де є благо), яке вжив письменник Томас Мор ще на початку XVI століття [23, с. 109]. До поняття власне антиутопії першим звернувся Джон Стюарт Мілль у 1868 році. Питанню генеалогії, тлумаченню та розвитку цього терміну та жанру присвячено чимало досліджень. Ми ж послуговуватимемося базовим визначенням, яке подає «Великий тлумачний словник української мови» за 2005 рік: «Антиутопія – жанр фантастики, побудований на песимістичних уявленнях про майбутнє людства» [3, с. 34].

О. Євченко в праці «Драма-антиутопія. Генезис. Поетика» вважає, що антиутопія як уже сформований жанр вперше постає в романі Є. Замятіна «Ми», хоча водночас уточнює, що максимально схожі соціально-фантастичні книги були ще в Т. Гоббса («Левіафан», 1651), Дж. Свіфта («Мандри Гуллівера», 1727), С. Батлера («Єревуон», 1872), Г. Веллса («Відродження в утопію») [6, с. 3]. Романи «Ми» Євгена Замятіна і «Чудовий новий світ» Олдоса Гакслі містять у собі основні особливості класичної антиутопії, які згодом використав і розвинув Дж. Орвелл в творі «1984».

По-перше, це протистояння особистості й системи (зазвичай тоталітарної держави) і виродження індивідуальності з появою якогось каталізатору (часто жінки) розвитку подій, про що пише Ю. Жаданов у роботі «Антиутопія XX століття. Етапи великого шляху» [7, с. 119]. По-друге, як підкреслює О. Дашко, твори цього жанру вирізняє наявність власного часто обмеженого часопростору [5, с. 45]. Зазвичай сюжет розвивається на одній конкретній території і повторюваних локаціях за певний нетривалий проміжок часу. Наймовірно важливими елементами антиутопії є сатира, гротеск, іронія та інші засоби комічного, які виділяє О. Ніколенко [23, с. 111]. Водночас Р. Семків у праці «Сарказм як принцип розгортання сюжету та побудови образу в антиутопіях» підкреслює, що для антиутопій характерна похмура іронія, абсурд впокорення героя після сліпої віри в перемогу [34, с. 214]. А ще О. Ніколенко зосереджує

увагу на її метажанровості. В антиутопії відбувається поєднання фантастичного з реальним, форма й стиль викладу гнучкі, не мають чітких рамок і можуть варіюватися [23, с. 111].

Говорячи про тематичну своєрідність жанру антиутопії, Г. Давиденко наголошує на проблемі влади і релігії, де авторитет правителя тотальний, беззаперечний і здатний проникати у всі сфери життя людини [4, с. 249]. Переважно від цього походить інший обов'язковий атрибут антиутопії, як-от страх перед владою, який дуже ґрунтовно проаналізувала М. Іконнікова в статті «Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ століття» [13, с. 144]. Наостанок варто додати, що кульмінацією творів цього жанру зазвичай є зустріч головного героя з антагоністом, представником системи. Для фіналу ж характерний високий рівень напруги і трагізму, де часто перемагає зло. У романі «1984» Джордж Орвелл не тільки увібрав найкращі риси антиутопії, а й розширив межі жанру, додавши декілька важливих деталей. Їх ми змістовно проаналізуємо в наступному розділі.

Інші ознаки його творчості стали об'єктом досліджень великої кількості літературно-критичних праць. Щоправда більшість з них присвячені пізній діяльності митця, а саме творам «Колгосп тварин» і «1984».

Провідними темами аналізу робіт для дослідників Орвелла є концепти свободи, гуманізму, тоталітаризму, а також мови. Наприклад, К. Биковська в праці «Осмищення концепту свобода в романах Олдоса Гакслі «Прекрасний новий світ» та Джорджа Орвелла «1984» детально розбирає, як у «1984» людина зазнає маніпуляцій, втрачає свободу на всіх рівнях і спотворюється під тиском тоталітаризму [2]. Цю ж проблему порушує і С. Кобута в дисертації «Концепція «вільної людини» у творчій спадщині Івана Багряного і Джорджа Орвелла» [18]. Дослідниця виділяє і аналізує в творчості Орвелла концепти національної, економічної, соціальної свободи, а також вибору і слова. Крім цього, С. Кобута розглядає питання боротьби духовного і матеріального в героях творів англійського письменника і помічає, що він песимістично

виводить образи-символи речей, що обмежують свободу особистості й не дозволяють їй розвиватися.

У статті С. Кобути «Віра як вимір внутрішньої свободи особистості в романістиці І. Багряного та Дж. Орвелла» лейтмотивом концепції вільної людини постає залежність внутрішньої і зовнішньої свободи людини від релігійної та політичної сфер, значення ролі церкви і влади [17]. Важливим фактором впливу на формування особистості в попередній дисертації С. Кобута вважає і мотив кохання. Її думку поділяє В. Голишев, який переклав роман «1984» російською мовою. Його слова в праці «Візуалізація антиутопії Джорджа Орвелла «1984» пошуки прихованих сенсів» наводить літературознавець Б. Ланін: *«Коли я книгу вже переклав і почав про неї думати згодом, то мені раптом стало зрозуміло, що вона ж про кохання. Там усе, звичайно, з цим коханням погано в кінці виходить, але воно багато в чому всю цю історію тримає. Єдине, що може дати бій (хай навіть програвши в підсумку) тому кошмару – це кохання»* [13, с. 142].

Повертаючись до концепту свободи, не можна не згадати про Новомову в романі «1984», яка, можливо, є не найпомітнішим, але не менш важливим інструментом тоталітарної влади. Дослідження цієї теми можна віднайти в працях Ю. Жаданова та О. Сердюкової «Особливості використання штучних мов в антиутопії ХХ століття» [11, с. 152] і Д. Александрова «Мова тоталітаризму в романі Дж. Орвелла «1984» [1]. Новомова була покликана максимально спростити словниковий запас жителів Океанії і зробити неможливими будь-які їхні думки відмінні від ідей Ангсоцу. Дослідники проаналізували принципи словотвору і бінарності неологізмів, а також класифікацію і вплив Новомови на людей тоталітарної держави загалом.

Цікаве дослідження, присвячене опозиції індивідууму і системи, здійснила М. Іконнікова в статті «Особистість vs тоталітаризм у романі Дж. Орвелла «1984»» [13]. Авторка порушує проблему пам'яті на тлі осягнення і поєднання часових вимірів (минулого, теперішнього і майбутнього). Держава керує, маніпулює і змінює історію так, як це вигідно їй, зводячи все до вічного

існування поточного ладу. Водночас М. Іконнікова наголошує на інтелектуалізації зла, яке може і прагне закатувати людину не лише фізично, а й морально, перебудувати її свідомість. Детальніше концепт пам'яті вивчала В. Чалікова, яка зробила значний внесок у дослідження життя і творчості англійського письменника. Низка робіт, як-от «Джордж Орвелл. Філософія історії», «Невідомий Орвелл», «Вічний рік» та інші присвячені Орвеллу праці були одними з перших і найглибших на пострадянському просторі [39; 40; 41].

Зокрема в статті «Джордж Орвелл. Філософія історії» центральним предметом дослідження є філософсько-історичний контекст творчості Дж. Орвелла. В. Чалікова відзначає, що найбільше героїв Орвелла турбує проблема часу, у якому вони живуть, чи є в них живий зв'язок в історії, чи працює він так само закономірно, як відмінюються дієслова в усіх трьох часових формах [40]. Найбільше це простежується в романі «1984», де Вінстону Сміту нав'язують, що минулого і майбутнього не існує, є тільки теперішнє, що буде завжди. Дослідниця порушує й важливу тему недосконалості поділу соціальної системи в історичному дискурсі. З сотень мільйонів людей, які стояли у витоків цивілізації, ми знаємо лише декілька імен. Так само і поділ країн на «розвинені» і держави «третього світу» не допомагає історії набутти гуманного сенсу, досягти рівності. Це мав виправити соціалізм, але єдина держава, яка за життя письменника називала себе соціалістичною, була насправді тоталітарною. В. Чалікова наводить слова англійського критика А. Казіна, який відзначав, що для Орвелла соціалізм був не економічною, а моральною проблемою [40, с. 45]. Тобто справа в ставленні й сприйнятті одних соціальних класів іншими. Звідси випливає остання ключова теза дослідження, яку сформулював Орвелл рецензії на Г. Веллса: *«Нам загрожує не знищення, а цивілізація рабів, і не хаос, а кошмарний порядок»* [44].

Стаття «Невідомий Орвелл» написана в формі діалогу між В. Чаліковою та В. Недошивіним [22]. У цій роботі літературознавці аналізують питання боротьби за владу, а також справедливості й рівності, які були настільки важливими для Орвелла, що в дитинстві він навіть часто плакав від почуття

несправедливості. Письменник у всьому хотів залишатися простим, від одягу до звичок. Такими ж він і малював своїх персонажів. У статті також проаналізовано політичну теорію влади про нижчі, середні і вищі класи, яку Орвелл зобразив у романі «1984».

Висновки до першого розділу

Світогляд Джорджа Орвелла з дитинства формувався під впливом виховання, освіти, роботи на службі Британського уряду в напрямку посилення критичного сприйняття будь-яких політичних та ідеологічних систем. Письменник не романтизує погляди на жоден з режимів і намагається якомога об'єктивніше і детальніше зрозуміти кожен з них. Важливими факторами, які лише сприяли прагненню митця відшукати та встановити справедливість, надалі стали війни (громадянська війна в Іспанії та Друга світова) і тоталітарні режими (зокрема СРСР).

На становлення політичних та художніх поглядів Орвелла мав вплив його життєвий досвід та свідоме прагнення краще зрозуміти, як живуть найменш заможні класи суспільства. Англійський письменник доводив, що соціальна несправедливість у будь-якому вигляді спотворює особистість людини в моральному та психологічному плані.

Важливий внесок Орвелл зробив і в розвиток жанрових форм. Передусім у своїх творах він доповнив характерні риси антиутопії і психологізував її, висвітливши політичні реалії того часу. Крім цього, митець мав вплив і на жанри, пов'язані з персоналізованою оповіддю. Розглянемо особливості художнього стилю Орвелла на прикладі його творів у другому розділі нашої роботи.

РОЗДІЛ II . ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА

2.1. «У злиднях Парижа і Лондона» як твір раннього періоду творчості Дж. Орвелла

З роману «У злиднях Парижа і Лондона» почалася справжня творча кар'єра Джорджа Орвелла. Цей твір було видано в 1933 році зусиллями подруги Орвелла Мейбл Фірц, літературного агента Леонарда Мура і видавця Віктора Голланца. Роману передували чимало подій у житті письменника, які нерозривно пов'язані зі створенням «У злиднях Парижа і Лондона». Насамперед йдеться про матеріал нарисів «Нічліг», заснованого на власних спостереженнях і художньо оброблених реальних фактах. Він є основою лондонської частини книги. У тому нарисі Орвелл описує свої блукання різними англійськими вулицями і закладами для бідних і безхатченків (у романі їх називають «цвяхами»). На задум «Нічліга» вплинула також книга Джека Лондона «Люди безодні». Такий тимчасовий стиль життя був свідомим вибором Орвелла після періоду в Бірмі. Через проживання проблем існування найнижчих класів лондонського суспільства, він намагався реабілітувати себе після розкошів, які митець мав у період служби в імперській поліції Британського уряду.

Водночас дитяча мрія стати письменником не полишала Орвелла. Саме для того, аби творити, Джордж вирішує слідувати прикладу деяких митців і в 1928 році переїжджає до Парижа. У столиці Франції відбуваються декілька ключових подій, які безпосередньо висвітлені в романі «У злиднях Парижа і Лондона». По-перше, це викрадення подругою Орвелла майже всіх його збережень і, як наслідок, серйозне ускладнення матеріальних умов для життя. По-друге, виснажлива робота плунжером, що стала основою спочатку нарисів «Щоденник плунжера», а згодом і паризької частини книги. А також знайомство з Еженом Адамом, чоловіком його тітки Неллі Лімузен. За словами друга Адама Луї Бан'є, Ежен був одним з перших, хто переконував Орвелла в хибності європейських уявлень про Жовтневу революцію і комуністичну

систему загалом. Тоді в майбутнього письменника ще не було чітко сформованих політичних поглядів, тому інформація Адама, який сам брав участь у революції, виявилася для Орвелла досить актуальною. *«Вони там будують не соціалізм, а в'язницю»*, - вважав Ежен Адам [15, с. 106]. Російський досвід товариша Дж. Орвелла вплинув і на образи деяких героїв роману *«У злиднях Парижа і Лондона»*. Тож важливо підкреслити, що одним із перших ґрунтовних перетинів англійського письменника з уявленнями про СРСР став саме паризький період.

У різних джерелах *«У злиднях Парижа і Лондона»* прийнято називати романом. Однак, на нашу думку, це визначення варто конкретизувати і зарахувати твір до художньої публіцистики. Враховуючи всі передумови його створення і автобіографічний характер, ми говоримо, що пригоди головного героя є радше журналістським дослідженням або ж експериментом. Підтвердженням цього є не надто динамічний лінійний сюжет без чітких пригодницьких мотивів. Події твору розгортаються поступово, хоча й не без притаманних Орвеллу ретроспектив у моментах зі спогадами чи історіями героїв. Автор виступає наратором і веде оповідь від першої особи.

Розпочинається все з опису життя на вулиці дю Кок д'Ор, в одному з готелів якої мешкає головний герой. Каталізатором сюжету є викрадення грошей, що змушує персонажа якомога швидше знайти роботу. У підсумку головний герой влаштовується плунжером спочатку в один готель, а згодом в інший. Після цього він повертається до Лондона, де описує свої поневіряння і життя в бідності.

Система персонажів роману представлена одним центральним героєм, від імені якого ведеться вся оповідь, двома основними персонажами в кожній з частин твору (товариш Борис у паризькій, приятель Падді в лондонській) і великою кількістю другорядних і епізодичних дійових осіб, переважно знайомі або колеги головного героя (Шарлі, Валенті, Мадам Монс, Тупак, мадяр, єврей, російська кухарка тощо). Незважаючи на урбаністичний стиль твору, центрального персонажа не можна назвати підкорювачем міста, оскільки він

сфокусований не стільки на підйомі кар'єрною драбиною і успішності в якійсь сфері, як на вивченні людей різних соціальних класів (переважно низів) двох тогочасних провідних столиць Європи.

Оскільки на момент перебування в Парижі і Лондоні Джордж Орвелл не мав чітких політичних поглядів, то перший опублікований його роман є одним із найменш політичних. Тоді ще він перебував у пошуках головної теми і вивчав різноманітні ієрархії суспільства, які існують як на загальнодержавному рівні, так і у звичайному ресторані. У лондонській частині роману він демонструє, що власну кастову систему мають навіть волоцюги.

Дуже детально та показово Орвелл зображує ієрархію готельного персоналу, де працював центральний герой. У «Готель Х» головним був адміністратор, який міг звільняти й призначити на посади будь-кого. На щабель нижче перебував метрдотель (головний офіціант). Його обов'язком було керувати всіма офіціантами, а у випадках приїзду статусної особи він персонально обслуговував стіл. Отримував метрдотель близько двохсот франків на день, що на той час було великим заробітком. Головним на кухні був шеф-кухар, який заробляв п'ять тисяч франків на місяць. Після головного кухаря із зарплатнею в півтори тисячі франків у цій системі вважався шеф персоналу. Він підпорядковувався метрдотелю, але сам міг звільняти плунжерів і штрафувати офіціантів. Усі вищезгадані посади складали верхівку ієрархії ресторану.

Середнім класом були звичайні кухарі та офіціанти (у середньому тисяча-півтори франків на місяць). На проміжному рівні між середнім і нижчим класами перебували жінки, що відповідали за прання й шиття, офіціанти-стажери і плунжери – усі отримували по сімсот п'ятдесят франків. І найменш оплачуваними і безправними професіями були покоївки і працівники кафетерію, які заробляли по п'ятсот франків. До них зверталися на «ти». Плунжери та інші працівники нижчого рівня, складали і підтримували один великий механізм, який забезпечував клієнтів відмінним обслуговуванням і смачною їжею, залишаючи по той бік стіни безліч сил, нервів і здоров'я.

Окрім диференціації за професійним статусом, Орвелл виявляє дискримінаційний розподіл вищенаведених посад ще й за національним принципом: *«Адміністративні працівники, кухарі і швачки – французи, офіціанти – італійці та німці (навіть чи в Парижі є хоч один офіціант француз), плунжери – європейці всіх національностей, а також араби і негри»* [27, с. 79]. Характерно, що на прикладі деяких персонажів можна простежити упереджене ставлення Орвелла до представників певних національностей. Говорячи про швейцара, який любив ошукувати своїх колег і називав себе греком, хоча насправді був вірменом, герой згадує приказку: *«Краще довіряй змії, ніж єврею, і краще єврею, ніж греку, але ніколи не довіряй вірменину»* [27, с. 80].

Найчастіше в романі згадуються євреї і росіяни. Так на початку твору російський друг головного героя Борис каже: *«У старій російській армії вважалося негідним навіть плювати на єврея. Ми вважали, що слина російського офіцера надто цінна, щоб витратити її на євреїв»* [27, с. 41]. Ці слова є підтвердженням стереотипу щодо пихатості, самозакоханості й зверхнього ставлення росіян до інших національностей. Не оминає Орвелл поширеної думки й щодо хитрості росіян і їхньої любові до легкої, не завжди чесної наживи, всього дешевого/безкоштовного: *«Краще грабувати, ніж голодувати, топ аті. Товстий багатий американець, якийсь там закуток на Монпарнасі, каменюка в панчосі – бам! Вичистити його кишені – й навтьоки»* [27, с. 34]. До речі, стереотип, що американці товсті й багаті, за декілька розділів автор доповнив ще одним: *«Американці – не французи, вони не розуміються на хорошій їжі й запихуються огидними американськими кашами»* [27, с. 91]. Повертаючись до теми росіян, варто зазначити, що Борис ухилявся від податків і роботи. Але квінтесенцією російського досвіду головного героя в Парижі стали афери товариства комуністів, які обіцяли гонорари за написання статей про англійську політику, а натомість узяли «членські внески» і наступного дня зникли.

Водночас головний герой роману висловлює ставлення не лише до східних сусідів українців, а й до західних – мадярів. Їх він змальовує дуже пихатими, ледачими і впертими. Мадяр зображений як такий, що має зневажливе стереотипне ставлення до росіян, як до залежних, прямолінійних представників третього світу: *«Ми з тобою належимо до гордих народів, ми не працюватимемо задарма, як ці прокляті російські кріпаки... Я не якийсь там ваш російський мужик»* [27, с. 112].

Загалом перша частина книги завершується поверненням головного героя до Англії і не найкращими висновками про столицю Франції (що теж є показовим на тлі одвічного національного протистояння цих двох провідних європейських держав): *«Париж – вульгарний, наполовину помпезність, наполовину нетрі. А от Лондон...»* [27, с. 139].

У Лондоні головний герой продовжує вивчати всі тонкощі життя нижчих класів населення. У цій частині автор детально представляє нам кастову систему жебраків. Насамперед вони поділяються на тих, хто просто жебрачить і тих, хто намагається щось робити, щоб отримати гроші. Найуспішнішими з них є вуличні акробати і фотографи. Існують навіть певні точки, на яких вони можуть заробити більше, зазвичай це місця скупчення людей, як-от територія біля театрів. Виділяє автор і катеринників (бродячих музикантів), а також скриверів (вуличних художників). Однак багато хто таких людей жебраками зовсім не вважає, називаючи їх артистами і митцями відповідно. Тим, хто не володіє жодними талантами, доводиться співати на вулицях псалми, продавати сірники, шнурівки чи якісь інші дрібнички.

Головним питанням і водночас докором Орвелла є суспільна зневага до жебраків. Письменник переконаний, що сутнісно вони нічим не відрізняються і не гірші за забезпечених людей. Стояти просто неба в будь-яку погоду, заробляючи собі безліч хвороб, - це теж ремесло, хоч і не прибуткове, але яке не відрізняється від інших. Орвеллу прикро, що основним мірилом чесноти у той час і досі є гроші, а не людські якості.

Поневіряння з представниками нижчих класів допомогло письменнику краще дослідити й пізнати лондонський сленг. Оскільки Орвелл завжди приділяв немало уваги мовним особливостям, то подібний досвід став для нього справжньою знахідкою. У тридцять другому розділі книги подано цілий список різних жаргонізмів і словотворень, наприклад: *мордисвіт* – вуличний фотограф, *кресач* – людина, що стереже авто, *ударник* – той, хто збирає гроші для жебрака, *кабан/денер* – шилінг, *стирити* – вкрати, *наливайка* – паб і багато інших [27, с. 190]. Варто відзначити і велику кількість французьких реплік у діалогах персонажів з першої частини: «*Comment epouser un soldat, moi qui aime tout le regiment?* – Як одружитися з одним солдатом, якщо я кохаю цілий полк?», «*Liberte, Egalite, Fraternite* – Свобода, Рівність, Братерство», «*Ru de guerre* – Військова хитрість», «*Range-toi, idiot!* – З дороги, ідіоте!», «*Ah, que la vie est belle!* – Ох, яке життя прекрасне!» тощо [27, с. 10].

Серед інших особливостей роману «У злиднях Парижа і Лондона» не можна не згадати про нюхові образи. Джордж Орвелл був дуже прискіпливим до запахів, що він і відображав у творах. Показовим доказом цього є нерідкі згадки запахів (зазвичай відразливих), як-от опис поїздки в паризькому метро, де доводиться дихати з'їденим кимось часником, прокислий сморід сміттєвозів під готелем чи неймовірна задуха в кафетерії. Усі ці дрібні епізоди, а також майже всіх персонажів Орвелл описує дуже детально і натуралістично. Іноді він намагається шокувати читача історіями вбивства (напр. розпластаного чоловіка на бруківці), жорстокого зґвалтування (звірства Шарлі над дівчиною в борделі) чи втручання вищих сил (моління і гроші від Святої Елоїзи). Усі вищезгадані риси й стали основними в ранньому стилі Джорджа Орвелла.

Тож «У злиднях Парижа і Лондона» - перший великий твір Орвелла, у якому автор нарешті реалізував свої давні амбіції, зобразивши цілу картину світу з чималою кількістю деталей і натуралістичних описів. А головна тема цього роману, дослідження різних ієрархій суспільства, в підсумку стане однією з ключових у всій творчості письменника.

2.2. «Ковток повітря» як міжвоєнна рефлексія на зламі світогляду письменника

Після повернення з війни в Іспанії в 1937 році Орвелл стверджував, що хотів зробити політичне письмо видом мистецтва. Роман «Ковток повітря» був написаний перед початком Другої світової, коли вся Європа жила в передчутті фашистської інтервенції. За версією «Видавництва Жупанського» ця книга є приквелом до «1984». Однак незважаючи на вищеназвані передумови, ми визначаємо «Ковток повітря» як останній традиційний роман (жанру художньої публіцистики) першого періоду творчості Джорджа Орвелла.

Після побаченого і відчутого на собі в Каталонії, Орвелл ще більше побоювався війни, де в будь-якому випадку, на його думку, переможуть або фашисти, або комуністи-фашисти. Така перспектива аж ніяк не могла задовольняти письменника, тож у своєму романі ми спостерігаємо за роздумами головного героя над потенційною Другою світовою війною. Але передвоєнні настрої, метушня і підготовка до війни є лише тлом центральної лінії твору – кризи середнього віку сорокап'ятирічного страхового агента Джорджа Боулінга, його дитячих спогадів і намагань повернутися в минуле.

У перших двох частинах сюжет розгортається дуже повільно, оскільки події теперішнього часу неодноразово перериваються ретроспекціями в дитинство і юність Боулінга. Більшість історій Орвелл будує в реалістичному стилі, тож майже всі герої першого періоду його творчості – це звичайні, пересічні люди, які, незважаючи на детальні портретні описи, по суті, мало чим вирізняються з-поміж інших і мають схожі земні турботи і проблеми: підвищення цін на товари і послуги, необхідність виплачувати кредитів, бізнес-конкуренція, проблеми зі здоров'ям, забудови тощо. У романі «Ковток повітря» знову ми можемо спостерігати за одним центральним героєм, який водночас є оповідачем, і рештою другорядних чи епізодичних персонажів: діти й дружина Джорджа, а також його товариші та знайомі (Елсі, Портіус, Кеті Сімонс, Сід Лавгроу), антифашист (пропагандист з одного вечірнього заходу) та інші.

Оскільки розповідь ведеться від першої особи, автор послуговується елементами внутрішнього мовлення.

Прототипом Боулінга був знайомий страховий агент Орвелла Джон Скітс, у якого письменник у деталях випитував усі тонкощі й особливості професії. Хоча, як зізнавався сам автор, у характері Боулінга є чимало його власних рис і вподобань. Насамперед це риболовля – улюблене хобі Джорджа (як Боулінга, так і Орвелла). *«Я не можу згадати нічого, що б надихало мене так само, як риболовля. Решта здається чимось не надто важливим, навіть жінки. Якби постав вибір: будь-яка жінка у світі і сазан вагою в десять футів, я б вибрав останнє»* [25, с. 80]. У цьому романі автор уже не намагається шокувати читача різними незвичайними сценами, однак від свого розміреного стилю з великою кількістю деталей і описів не відходить. Опису риболовлі (приготуванням, процесу, вудочкам, приманкам та іншим тонкощам) Орвелл приділяє значну частину книги.

А головною незакінченою справою Боулінга, заради якої чоловік зважується втекти від родини і всіх проблем до рідного Бінфілда, є потаємний ставок з велетенською рибиною (сазанами). Через відсутність міцної волосіні, а потім через початок бойових дій йому, маленькому хлопчику тоді так і не вдалося впіймати бодай одного сазана. Усі 30 років ця думка жила десь у глибинах його свідомості. Коли ж Боулінг повертається і знаходить ставок, він розчаровується, бо бачить на тому місці сміттєву яму з купою бляшанок. Поїздка в Бінфілд повинна була стати для чоловіка ковтком повітря, але повністю змінене рідне місто змусило його остаточно зрозуміти, що вже ніколи не буде як раніше. Навіть Елсі, дівчина, яка йому подобалася в юності перетворилася на «незграбну шкапу із згорбленою спиною, що ледь волочить ноги у стоптаних черевиках».

Пригнічує Боулінга й той факт, що він поїхав до Бінфілда потай від дружини. Як і раніше, він розробив цілий план, щоб Гільда точно не дізналася, що він її ошукав. Поїздка в Бінфілд – останній шанс на справжню індивідуальну свободу, яка була в Джорджа ще аж в дитинстві. Попереду війна,

яка невідомо чим закінчиться. Орвелл розуміє це і боїться, що далі можливостей уникнути тиску і відчувати себе вільним залишиться все менше і менше. Тож ця проблема індивідуальної свободи на прикладі історії страхового агента в передвоєнні часи стає дуже актуальною.

Ключовим моментом політичної складової роману є виступ антифашиста в клубі. Після війни в Іспанії Орвелл на власному досвіді зрозумів, що комуністи мало чим відрізняються від фашистів і за потреби можуть провести блискучу пропаганду проти будь-кого. Тож промову антифашиста в клубі він зображує з чималою долею гротеску і скепсису: « *Жахливі звірства... Мерзенні спалахи садизму... Гумові кийки... Концентраційні табори... Люте переслідування євреїв... Повернення до темних віків... Європейці... Ми маємо вжити заходів, поки не пізно... На захисті демократії... Фашизм... Демократія... Фашизм... Демократія...*» [25, с. 148].

Орвелл, як і його герої, має різко негативне ставлення до фашизму, але подібні лекції з самими лише лозунгами прирівнює до надокучливого промивання мізків. У підсумку виступ антифашиста стане основою для Двохвилинок ненависті в «1984». Щодо самої війни, то Боулінг радить молодим парубкам триматися від неї подалі, бо насправді війна – це не героїзм і бойові нагороди, а страшенна втома, дні без сну, сморід, страх, холод та інші не найприємніші атрибути. Усе це на собі Джордж Орвелл відчув на Арагонському фронті і не надто хотів проживати подібне ще раз.

Серед інших ознак, притаманних героям Орвелла, можна виділити чутливість до запахів (запах свічкового воску, диму ладану, присутності мишей, пахощі жовтого мила і костюмів із саржі, аромат тютюну, сморід ящиків зі сміттям) і сумнівне ставлення до науково-технічного прогресу (Боулінг з теплотою згадує часи, коли ще не було радіо, літаків і Гітлера).

2.3. Політичне письмо і сатира в повісті «Колгосп тварин»

Повість «Колгосп тварин» не схожа на жодну з попередніх робіт Орвелла. У цьому творі автор уперше спробував поєднати художню і політичну складові. Ідея для написання сатири на тоталітаризм у Радянському Союзі з'явилася в

Орвелла ще після повернення з війни в Іспанії в 1937 році. Однак приближення Другої світової і загроза захоплення Європи гітлерівцями змусили письменника дещо відкласти свої плани до 1943.

Формальним приводом до втілення задумки став випадок, коли маленький хлопчик десяти років лупцював і гнав величезну коняку, яка в будь-який момент могла без проблем дати кривднику відсіч. Але тварини часто не розуміють реалій, своєї сили і що їх експлуатують люди, так само, як і заможні класи використовують менш забезпечених осіб. Саме після цієї історії Орвелл вирішив, що сатира на Радянський Союз буде в формі антутопійної казки-притчі, наповненої безліччю алюзій та алегорій.

Від попередніх романів «Колгосп тварин» кардинально відрізняється не лише жанром, формою і сюжетом, а й легкістю викладу, оскільки, за зізнаннями самого автора, він нарешті писав із задоволенням. На відміну від героїв ранніх його романів тварини казки-притчі не настільки деталізовані, нам мало що відомо про їхнє минуле та інтереси, але вони яскравіші і відмінно передають ознаки тих людей, з якими автор проводив паралелі. Загалом уся система персонажів виглядає багатшою, бо ролі в цьому творі розподілені рівномірно. У перших романах Орвелла перед нами постає один центральний герой, який затьмарює всіх інших другорядних/епізодичних персонажів, що то з'являються, то зникають. У «Колгоспі тварин» немає яскраво вираженого головного героя, усі тварини претендують на те, щоб однаково брати участь у сюжеті (коні Боксер і Конюшинка, коза Мюріел, віслук Бенджамін). Хоча варто зазначити, що деякі все-таки рівніші: кнурі Наполеон, Сніжок і Пищик.

«Колгосп тварин» наповнений влучними алегоріями і витонченими відсиланнями до різних історичних подій. Насамперед в основу сюжету казки-притчі лягла Жовтнева революція 1917 року і становлення СРСР. Головними організаторами повстання на фермі «Садіба» були свині Наполеон і Сніжок, прототипами яких стали Йосип Сталін і Лев Троцький. Власне «Садіба» (перейменована згодом на «Колгосп тварин») - це і є Радянський Союз – «єдине і унікальне» господарство на всю Англію (тобто на весь світ). Інші відомі

процеси, що відбувалися в СРСР в першій половині XX століття, теж простежити не складно. Масштабне будівництво вітряка в «Колгоспі тварин» нагадує процес індустріалізації, примусове відбирання яєць у курей, привласнювання молока, яблук, абсурдні звинувачення в зраді інших тварин і показові страти відповідають незаконній конфіскації майна, репресіям і переслідуванням у 20-30-ті роки XX століття. Через значні скорочення продуктів і створення критичної ситуації з харчами тваринам неодноразово доводилося голодувати, що змушує читача згадати Голодомор та хронічний дефіцит найнеобхіднішого.

Зовнішня політика СРСР теж залишилася не без уваги Орвелла. Позиціонування себе незалежною і самостійною республікою, яка повинна мінімізувати, а то й обірвати зв'язки з іншими державами не заважає з ними вести перемовини, торгувати і заключати різні угоди. Напад Фредеріка на «Колгосп тварин» після продажу деревини його фермі «Лисячий Гай» дуже подібний на вторгнення Гітлера в Радянський Союз після підписання пакту Молотова-Рібентропа 23 серпня 1939 року. А остання сцена казки з урочистим бенкетом у будинку Наполеона, куди з'їхалися власники сусідніх ферм, відсилає до Тегеранської конференції, на якій зустрілися Черчилль, Рузвельт і Сталін 1 грудня 1943 р..

Не менш детального аналізу заслуговують образи персонажів твору. Насамперед варто звернути увагу на Наполеона, який репрезентує Йосипа Сталіна. Після вигнання Сніжка він стає одноосібним правителем і жорстоким диктатором у господарстві. Поступово на фермі «Колгосп тварин» створюється цілий культ вождя, якому тварини віддають їжу, присвячують пісні і навіть після дуже суперечливих і жорстоких рішень залишаються відданими. Завадити Наполеону міг інший співавтор перевороту Сніжок, якого порівнюють зі Львом Троцьким. Саме він завдав вирішальний удар містеру Джонсу в битві під Корівником, його бачення розвитку «Колгоспу тварин» було дещо складнішим, але прогресивнішим за наполеонівську політику. Не можна впевнено стверджувати, що він не став би таким самим диктатором, як Наполеон, проте є

підстави вважати, що він дотримувався б чітких, покрокових планів ведення господарства, окультурював би тварин і принаймні не спускав би на них псів.

Не можна забувати й старого Майора, який перший надихнув усіх на боротьбу за свої права і повстання проти містера Джонса. Його прототипом вважають Володимира Леніна, головного організатора Жовтневої революції 1917 року. Втікача містера Джонса порівнюють з останнім російським імператором Миколою II, а також з Олександром Керенським, якому й довелося втікати під тиском більшовиків. У деяких героях казки ми бачимо збірні образи людей СРСР. Так роботящий кінь Боксер – уособлення стаханівського руху. До останніх днів він понаднормово працював на благо своєї ферми, постійно повторюючи: *«Я працюватиму ще завзятіше!»* Боксер – приклад працелюбності, відданості, але водночас наївності радянської людини. Наполеон завжди його відзначав, але коли сили почали покидати коня, замість лікування товариш вождь відправив Боксера на шкуродерню. Як у СРСР любили казати, «за всі заслуги перед батьківщиною».

Першим, хто помітив, куди насправді везуть Боксера, виявився віслюк Бенджамін. Він умів читати, був одним із найосвіченіших у «Колгоспі тварин» і представляв місцеву інтелігенцію. У казці можна простежити й інші цікаві алюзії. Наприклад, корова Моллі – образ емігранта з СРСР, бо майже одразу після революції втекла на ферму містера Пілкінгтона задля більш комфортного життя (гарні стрічки, більше цукру-рафінаду). А ось епізодичний персонаж ворон Мойсей розповідав тваринам про справжній рай для тварин Цукеркову Гору, де він бачив «вічні поля конюшини, лляні висівки й цукор-рафінад прямо на живоплоті». Його образ можна трактувати як посланця Божого, що не схвалювали як у Радянському Союзі, так і в господарстві Наполеона.

Однак оскільки «Колгосп тварин» - це політична сатира, то ми не можемо не проаналізувати основні інструменти відображення тоталітарної влади. У «Колгоспі тварин», як і в інших схожих за устроєм державах, диктатура вождя абсолютна і безапеляційна. Наполеону вдається її утримувати завдяки декільком факторам.

По-перше, це організована брехня і дуже вміла пропагандистська робота, за яку відповідає Пищик (його ми розглядаємо насамперед як інструмент влади, а не персонажа). Цього кнура можна порівняти з В'ячеславом Молотовим або Юрієм Левітаном. Пищик здатний з чорного зробити біле і непомітно змінити, здавалося б, вічні для Тваринізму заповіді (додати декілька уточнювальних слів, як у випадку з ліжком і простирадлами, вживання алкоголю в міру чи вбивство іншої тварини без причини). Кульмінацією пропагандистської кампанії Наполеона і Пищика стали перекручування головних постулатів Тваринізму: «Усі тварини рівні» на «Усі тварини рівні, але деякі рівніші за інших» і «Чотири ноги – добре, дві ноги – погано!» на «Чотири ноги – добре, дві ноги – ще краще!».

Однак, якщо прийняття тваринами відвертої брехні щодо кількості врожаю і необхідності більше віддавати «бідній» владі, яка тільки й робить, що «підчується» про своїх мешканців задля їхнього ж блага, ще можна пояснити незнанням справжньої ситуації і вірою в культ вождя, то настільки легке керування власною пам'яттю виправдати складно. І в цьому велика заслуга Наполеона і Пищика. Маніпуляція свідомості і фальсифікація фактів – наступний рівень тоталітаризму. Спочатку Наполеону вдається переконати тварин, що роль Сніжка в битві під Корівником мінімальна, а згодом взагалі звинуватити того в змові/допомозі Джонсу і проголосити Сніжка ворогом, привласнивши всі заслуги собі. Незважаючи на те, що тварини самі були свідками і учасниками тієї битви, на власні очі бачили, як Сніжок відважно вривався в Джонсові ноги, ризикуючи життям, вони все одно повірили сфальсифікованій історії Наполеона і Пищика.

І нарешті останній інструмент, яким активно послуговуватися диктатор задля недоторканості влади, - це страх. Наполеон звертається до тварин з допомогою популярного в СРСР слова «Товариші!», жорстоко караючи будь-яку спробу не виконати його наказ або щось заперечити. Показовим прикладом є ситуація з намаганнями курей не віддавати яйця. На що Наполеон відповів заборобою їх годувати, а будь-кого, хто дасть їм хоч зернятко, буде страчено.

Згодом тих курей, а також чотирьох свиней, гусака і двох овець роздерли на шматки за зізнання «в змові» зі Сніжком.

Проводили страти ті ж, хто й допоміг Наполеону силою прийти до влади, - великі й страшні пси, вірні стражі революції, які були аналогами НКВС Радянського Союзу. Усе це тваринам доводилося терпіти. Але найприкріше, що боятися вони починали лише в крайньому випадку після надзорських процесів. Увесь інший час мешканці «Колгоспу тварин», як і люди в СРСР, щиро думали, що вони живуть добре, мають рівні права і нарешті є повністю вільними і незалежними. І це була велика їхня помилка. Якби Орвелл хотів придумати ще одне гасло до трьох культових «Війна – це мир», «Свобода – це рабство», «Неуцтво – це сила» з роману «1984», то на роль четвертого цілком згодився б вираз «Комфорт – це страждання».

2.4. Кульмінація творчої та політичної еволюції Джорджа Орвелла у романі «1984»

Роман «1984» - остання велика справа Орвелла, якій письменник присвятив заключні роки життя, втіливши найкращі риси свого стилю і остаточно затвердивши власну громадянську позицію. Про великий політичний роман митець мріяв ще перебуваючи в Марракеші (Марокко) в 1938 році. Після побаченого і пережитого в Іспанії: поліції, таємних камер з тортурами, доносів, постійного переслідування і перекручування фактів, а також листів зі страшними описами катувань від друзів з його бригади, думки про концтабори не покидали його до самої смерті. Друга світова війна і події після неї лише підсилили бажання відкрити очі і застерегти все людство від такої речі, як тоталітаризм. «1984» актуальний для будь-якої країни світу, але насамперед Орвелл хотів, щоб рідна Англія не повторила долю СРСР, а той підроблений соціалізм Радянського Союзу, на який орієнтувалися після Другої світової на Заході, у жодному разі не поширився на весь світ.

Як було зазначено в теоретичному розділі, на появу роману «1984» вплинули одразу декілька ґрунтовних праць. Насамперед це твір Євгена Замятіна «Ми», про який Орвелл дізнався від російського літературного

критика Глібе Струве в 1944 році, а також антиутопія Олдоса Гакслі «Прекрасний новий світ», близькі за жанром «Мандри Гуллівера» Джонатана Свіфта, «Залізна п'ята» Джека Лондона, «Відрядження в утопію» Лайонса і декілька робіт Герберта Велса. Хоча сам Джордж Орвелл ніколи не був у СРСР, Гліб Струве постійно надсилав йому праці й документи з описами ГУЛАГів і різних процесів, що відбувалися Радянському Союзу. Саме тому так багато деталей з роману є легко впізнаваними для людей з пострадянських країн.

За наведеними в першому розділі ознаками, «1984» належить до жанру класичної антиутопії. Однак Орвелл дещо розширює ці рамки і психологізує антиутопійний жанр. У романі з'являються такі поняття, як-от «дводумство», «думкозлочин» і Поліція Думок – орган, що цілодобово стежить за мешканцями Океанії. Тобто тотальний контроль людини відбувається на рівні маніпуляції її думок і свідомості. Саме тому головному герою Вінстону Сміту іноді може здатися, що він божевільний. Адже він чи не єдиний, хто розуміє, що $2+2=4$, а не 5, пам'ятає, з ким декілька років тому вела війну Океанія (з Євразією чи Остазією) і що кількість шоколаду зменшилася, а не збільшилася. У будь-якому об'єктивному розумінні він здоровий, але в Океанії реальність своя, така, що вигідна владі.

За словами О'Браєна, реальність не зовнішня, а внутрішня категорія, яка існує лише в свідомості людини, до того ж не індивідуальній, а колективній, яку їй нав'язує Партія. Саме тому Вінстону необхідне «лікування». Без прийняття реальності Партії він не зможе досягнути «дводумство», «чорнобіл» та інші важливі пункти ідеології Ангсоцу. А цього влада допустити аж ніяк не повинна. Керувати свідомістю більшості людей Партії вдається завдяки потужній нав'язливій пропаганді, від розвішених повсюди плакатів, телеекранів з зображенням вождя і постійним повторенням головних гасел Океанії: «Війна – це мир», «Свобода – це рабство», «Неуцтво – це сила» до щоденного проведення Двохвилинок Ненависті, під час яких люди проклинали ворогів держави і дають «промивати собі мізки».

В особливо тяжких випадках, як з Вінстоном, коли вищеназвані інструменти не діють, влада вдається до насильницьких методів, жахливих катувань, щоб таки змусити людину прийняти необхідну реальність. Порівняно з попередниками і навіть власною казкою-притчею «Колгосп тварин» у «1984» Орвелл виводить концепт страху на вищий рівень. Оскільки в цьому романі головний герой змушений перебувати під постійним тиском на рівні думок, на межі різних реальностей, що може перетворитися на шизофренію. А ті тортури, яким піддається Вінстон у кімнаті 101, нагадують справжні декілька кіл пекла.

Диктатура Океанії страшна ще й тим, що на відміну від інших тоталітарних держав в інших антиутопіях повалення її режиму виглядає майже неможливим. За словами головного антагоніста О'Браєна, метою влади в Океанії є сама влада, яку Партія не віддасть: *«Німецькі нацисти і російські комуністи у своїх методах майже впритул наблизилися до нас, але вони ніколи не мали мужності розібратися в своїх мотивах». «Давні цивілізації заявляли, що вони засновані на любові й справедливості. Наша цивілізація заснована на ненависті. У нашому світі не буде інших емоцій, окрім страху, люті, тріумфу та самоприниження». «Якщо ви хочете уявити собі майбутнє, уявіть підошву черевики, що чавить людське обличчя – чавить вічно». «Влада – не засіб, а кінцева мета»* [24, с. 252]. Партія контролює теперішнє, минуле і майбутнє, що робить її владу непорушною і безапеляційною.

Як і в попередніх романах Орвелла сюжет «1984» розгортається навколо одного центрального героя Вінстона Сміта. Однак на відміну від інших творів оповідь Вінстон не виступає наратором, оповідь ведеться від третьої особи. Вочевидь Орвелл відмовився від наділення головного героя функціями оповідача, щоб сфокусуватися і об'єктивніше зобразити боротьбу індивіда і системи. Саме на провідних ролях ми бачимо не лише Вінстона, а й О'Браєна, який є уособленням влади Старшого Брата, його тілом і мозком. Власне сам диктатор постає в романі одним великим образом вождя, всюдисущим культом.

Ще однією головною героїнею роману слід назвати Джулію, дівчину Сміта. Вона виконує роль каталізатора сюжету, оскільки вселяє у Вінстона віру

на перемогу, додає йому сміливості, а також є останнім аргументом героя під час опору О'Браєну в камері катувань. У раніше проаналізованих нами творах Орвелла любовна лінія або повністю відсутня, або заслабка. У «1984» кохання стає чи не головною силою в боротьбі з жорстокою системою. Цю суттєву відмінність між творами можна спробувати пояснити смертю дружини письменника Ейлін перед початком написання роману. Джордж Орвелл щиро любив Ейлін і важко переживав її втрату. Одним із аргументів на користь цього припущення є той факт, що події твору починаються четвертого квітня, тоді як дружину Орвелла поховали третього.

Аналізуючи персонажів, не можна не згадати про другорядного, але водночас важливого героя Еммануїла Голдштайна – головного ворога Океанії. Цілком ймовірно, що це лише образ міфічного суперника, створений самою системою задля виховування в людях почуття ненависті, відвернення їхньої уваги від справжніх проблем або ж легкого пояснення будь-яких суперечностей. В очах Вінстона Голдштайн був тієї опозицією владі і надією на успіх в боротьбі з системою. Однак, як у підсумку з'ясувалося, автором забороненої антивладної книги «Теорія та практика олігархічного колективізму» був О'Браєн. Через цю працю автор описує устрій Океанії і важливі складові тоталітарної держави. Але найцікавіше, що чимало тем з книги Голдштайна були основними в попередніх роботах Орвелла.

Перший розділ починається з класового поділу суспільства на Вищих, Середніх і Нижчих, що письменник досліджував у романі «У злиднях Парижа і Лондона» на прикладах персоналу готелю і жебраків. В Океанії ця ієрархія дуже чітко простежується: усю систему очолює Старший Брат, якому підпорядковуються, але водночас все одно перебувають на верхівці представники Внутрішньої Партії (такі як О'Браєн), середній клас складають члени Зовнішньої Партії (куди належить Вінстон), а Нижчі – це проли (їх 85%, але вони переймаються буденними справами, як-от футбол, паби, пиво, лотереї, не задумуючись про якісь об'єктивні і маніпулятивні реальності).

Наступною важливою темою є історія. Нинішня Партія Океанії пришла до влади внаслідок революції, так само, як і Наполеон в казці-притчі «Колгосп тварин». При чому в обох творах Орвелла у витоків перевороту стояли ще й інші люди, яких сильніша сторона витіснила, а згодом взагалі перекрутила факти і проголосила зрадниками. У «1984» це Джонс, Ааронсон, Рудзерфорд і Голдштайн (якщо він все ж існує), а в «Колгоспі тварин» це Сніжок. Через плин часу, маніпулювання і перепис історії, в обох творах усе йде до того, що мало хто взагалі пам'ятає і бодай щось знає про революцію. Майже кожен факт змінено або відправлено в гніздо пам'яті (знищено), чим сам Вінстон і займається.

Не менш важлива для Орвелла проблема з книги Голдштайна – це питання переходу від капіталізму до колективізму. Письменник, ознайомившись з працею Г. Беллока «Держава рабів», боявся, що нестабільність капіталізму приведе до колективізму, за якого люди відмовляться від своєї політичної позиції і незалежності заради матеріальної стабільності і стануть рабами держави. Проблема рабства тісно пов'язана зі свободою, яка є однією з головних життєвих цінностей для Орвелла, саме тому в більшості творів він акцентує на залежності героїв: «У злиднях Парижа і Лондона» рабом письменником називає плунжера і жебраків, у «Ковтку повітря» описує залежність головного героя від грошей роботодавців, а в «Колгоспі тварин» мешканці господарства не можуть не виконати наказ Наполеона.

Наостанок варто сказати про важливі деталі, які увиразнюють стиль Орвелла і гарно передають реальність тоталітарного режиму. Як і в минулих творах, окремим невід'ємним атрибутом письменника є нюхові образи й схильність до натуралізму. Ми це помічаємо вже з другого абзацу: *«У холі смерділо вареною капустою і старими постілками»* і протягом усього тексту: *«Коли він її обійняв, йому в ніс вдарила хвиля синтетичних фіалкових пахоців. Він пригадав напівтемряву підвальної кухні і чорну порожнечу рота тієї жінки. Це був той самий запах, але йому було байдуже»* [24, с. 25]. Крім цього,

чи не найбільше у світі Орвелл боявся пацюків і не любив клопів, тому неодноразово в своїх роботах згадує їх, а в «1984» пацюки – головний страх Вінстона Сміта, перед яким він не встояв і зрадив Джулію.

Як ми зазначили раніше, чимало уваги письменник приділяв мовним питанням. Якщо в «У злиднях Парижа і Лондона» він просто досліджує сленг волоцюг, то в «1984» наділяє Океанію цілою власною мовою – Новомовою, що є важливим інструментом керування і формулювання думок жителів держави. Усі особливості і принципи словотвору Новомови потребують окремого аналізу.

Однак найвищу авторську майстерність Орвелла вбачаємо в максимально точному змалюванні, а в деяких моментах і прогнозуванні атмосфери Радянського Союзу. Локальний державний бренд «Перемога», нічні арешти, всюдисущий голос диктора по радіо, дефіцит товарів (від лез і шнурків до кави і шоколаду), постійний нагляд КДБ (Поліції Думок), доноси, максимальний культ вождя і багато інших маленьких атрибутів, які в купі з великим і страшним тоталітарним театром абсурду заслужено надають роману «1984» статус одного з найпотужніших літературних творів людства.

Висновки до другого розділу

Отже, Джордж Орвелл пройшов чималий шлях від автора художньо-публіцистичних романів з персоналізованою оповіддю до політичного письменника, який художньо досліджує та застерігає людство від глобальних проблем, передусім від загроз тоталітаризму. Від роману «У злиднях Парижа і Лондона» до «1984» ми бачимо, як поступово змінюються політичні погляди митця (засудження імперіалізму, викриття вад капіталізму, боротьба з фашизмом і нарешті деконструкція радянського міфу соціалізму). Зрештою до останніх днів він називатиме себе прихильником Демократичного соціалізму в своєму розумінні.

Водночас еволюціонує і художній стиль Орвелла. Якщо в перших своїх творах він ділиться переважно власним досвідом, намагаючись вразити натуралістичними і шокуючими сценами з життя звичайних людей, то в

роботах пізнього періоду Дж. Орвелл зосереджується на фактах і порушує важливі питання режимів цілих держав, що можуть змінити все людство. У романі «1984» і меншою мірою в повісті «Колгосп тварин» він психологізує жанр антиутопії, описуючи тиск системи на індивідуальність, водночас через ці твори Орвелл сам намагається вплинути на свідомість мільйонів людей, щоб вони відкрили очі й зрозуміли всю небезпеку тоталітарної загрози. При цьому головні герої романів письменника є частиною систем/ієрархій, кожна з яких має власні правила та інструменти тиску, що дуже часто не відповідають ідеям рівності, свободи та справедливості. Тож одна з найважливіших заслуг еволюції письменника полягає в поступовій боротьбі за індивідуальну свободу (від дії й вибору до свободи слова й думки).

ВИСНОВКИ

Проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що Джордж Орвелл – різноплановий письменник, у текстах якого переважає політична складова. Хоч Орвелл і став усесвітньо відомим завдяки своїм текстам-антиутопіям, проте його не можна назвати автором одного жанру. Ба більше, дві головні антиутопії «1984» і «Колгосп тварин» він написав упродовж останніх шести років свого життя, тоді як левову частину його творчості складають праці художньої публіцистики і документалістики, як-от «У злиднях Парижа і Лондона», «Ковток повітря», «Данина Каталонії» та інші. У них оповідь заснована на спостереженнях, зібранні і висвітленні фактів або ж подій, пережитих самим письменником.

Усе життя і творчість Дж. Орвелла – це постійні еволюція і пошук, які не обмежувалися жодними рамками чи стереотипами. Політичні погляди та художній стиль письменника змінювалися протягом декількох десятиріч. Це легко пояснити певними моментами з біографії митця, який усе життя перебував у безперервному русі і намагався максимально детально вивчити та зрозуміти різноманітні політичні течії, соціальні устрої та філософські вчення. Саме потяг до пізнання світу, прагнення досягти свободи, справедливості та дістатися істини стали основними мотивами, рушіями творчості Орвелла, тож у його творах можна простежити чіткий зв'язок між політичною і художньою складовими. Так у «1984» і «Колгосп тварин» автор транспонує власні погляди, розглядає та застерігає від тоталітарних режимів, проте водночас чимало уваги приділяє образності, алюзіям, сюжету, різним художнім деталям і засобам. У результаті цей симбіоз політичної проблематики та художньо-виражальних засобів дозволяє розглядати обрані твори водночас і як політичні та політичні трактати, і як звичайну художню оповідь з непередбачуваними сюжетними поворотами.

Разом із тим, біографічний аналіз продемонстрував, що письменник не завжди цікавився політичною тематикою, і найбільше цей інтерес виникає після досвіду перебування Орвелла на державній службі в тодішній колоніальній

Бірмі, та й узагалі до 30-х років XX століття він не мав чітко окреслених політичних поглядів, тим паче проявлених у його творчості. А після поїздки на громадянську війну в Іспанію в 1936 році політичні переконання та вподобання Орвелла стали ще чіткішими. Якщо перші його твори - «Бірманські будні» й «У злиднях Парижа і Лондона» - були спрямовані передусім проти наслідків імперіалізму і капіталізму загалом, то в працях, написаних після досвіду громадянської війни в Каталонії, розкривається руйнівний вплив на індивіда диктаторських режимів – фашизму в Західній Європі та штучного і репресивного «соціалізму» у СРСР.

На формування художніх поглядів Дж. Орвелла, окрім перебування в «гарячих точках» світу, вплинули й обставини сімейного виховання майбутнього письменника, адже на відміну від політичних поглядів художній стиль митця формувався ще з ранніх років під впливом літературних уподобань майбутнього письменника. З дитинства Орвелла надихали твори Джонатана Свіфта, Вільяма Блейка, Редьярда Кіплінга і Джека Лондона. Важко переоцінити вплив Герберта Велса, Євгена Замятіна, Юджина Лайонса і Олдоса Гакслі, у творчості яких також проявилися ознаки антиутопічного жанру, у більш зрілому віці.

Проведене дослідження творів письменника різних часових проміжків дає підстави стверджувати, що між раннім та пізнім періодами творчості Орвелла існує багато спільних рис. Серед головних ознак стилю Орвелла, які збереглися в багатьох художніх роботах митця впродовж усього періоду його літературної діяльності, можна виділити:

- велику кількість біографічних моментів і наділення персонажів власними рисами характеру (подорожі, проблеми зі здоров'ям, фобії, особливості світогляду);
- деталізацію і значну увагу до описів, відчуттів (підвищена чутливість, важлива роль нюхових образів, конкретизація подій, локацій, увага до професійної характеристики персонажів);

- зібрання й об'єктивне висвітлення фактів (перевага тому, що бачив або дослідив достеменно, а не придумування чогось сенсаційного чи незвичайного заради гострішого сюжету);

- постійну увагу на проблематиці соціального статусу/кастовості суспільства в різних проявах (дослідження ієрархічності як однієї з визначальних рис суспільства на будь-яких рівнях);

- підкреслену реалістичність зображення персонажів (більшість героїв – прості персонажі без особливих чи надзвичайних рис; відсутність будь-якої романтизації персонажів або сюжетних подій; як правило, невелика кількість дійових осіб у творах);

- тему самотності і відчуження (персонажі не мають багато друзів і схильні до самоаналізу і пошуку), на що вплинули біографічні особливості самого Орвелла;

- центральну роль посідають проблеми свободи і рабства (порушення різних аспектів свободи (вибору/думки/слова/дії) на прикладах головних героїв залежних від політичної системи або обставин).

Водночас, стиль письма Орвелла зазнав певних змін у діахронічній перспективі, тому можна виділити й інші особливості зображення в його текстах, особливо у творах пізнішого періоду:

- глибша політизація (написання політичних сатир, викриття вад тоталітарних режимів, а також національні стереотипи);

- любовна лінія (до роману «1984» у творах Орвелла майже не приділялося уваги темі почуттів і кохання);

- образність та алюзії (у пізніх творах на відміну від ранніх Орвелл вдається до великої кількості відсилань, ремінісценцій, паралелей і символів);

- велика увага до мовного питання (введення власної штучної мови, аналіз принципів словотвору);

- психологізація (розширення меж жанру антиутопії через ментальний рівень, розвиток концепту страху).

Отже, творчість Дж. Орвелла – це динамічний процес, у якому в різні часові періоди проявляються політичні інтереси та переживання автора і який відзначається поступовим збільшенням рівня психологічного зображення та урізноманітнення жанрових ознак. Усе це зумовлює актуальність творчості письменника по сьогодні й спонукає до нового прочитання та інтерпретації його творів – як добре відомих, так і менш проявлених у читацькій рецепції.

Список використаних джерел:

- 1) Александров Д.О. Мова тоталітаризму в романі Дж. Оруелла “1984” // Актуальні проблеми слов’янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2011. — Вип. XXIV, ч. 2. — С. 411-416. — Бібліогр.: 12 назв. — укр.
- 2) Биковська К. О. Осмислення концепту свобода в романах Олдоса Хакслі «Прекрасний новий світ» та Джорджа Оруела «1984» : Шкільне бібліотекознавство; наук. кер. – к. філ. н., доц. Н. Г. Мельник. - Кривий Ріг, 2019. - 82 с.
- 3) Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
- 4) Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гринчак Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навчальний посібник. - Київ : ЦУЛ, 2011. - 488 с.
- 5) Дашко Е. Л. Жанр антиутопии в английской литературе первой половины ХХ в.: рекомендации по изучению темы в ВУЗе // Культура народов Причерноморья. — 2004. — № 56, Т. 2. — С. 43-47.
- 6) Євченко О. В. Драма-антиутопія. Генезис. Поетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Євченко О. В. – К. : б. в., 2002. – 20 с.
- 7) Жаданов Ю. А. Антиутопия ХХ века: этапы большого пути / Ю. А. Жаданов // Вестник СевГТУ / Ред. А. В. Миронов . - Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2006. - Вып. 76: Филология. - С. 118-128.
- 8) Жаданов Ю. А. Война и будущее человечества (по роману Дж. Оруэлла «1984») // Материалы междунар. науч.-практ. конф. : Мир, война, история (славянство в геополитическом пространстве: итоги войны с фашизмом и взгляд в ХХІ век). – Харьков, 1995. – С. 244–248.
- 9) Жаданов Ю.А. Роман Дж. Оруэлла «1984» в свете современных представлений об утопии и антиутопии // Вісн. Харків. держ. ун-ту. – 1997. – № 388. – С. 24–27.

- 10) Жаданов Ю.А. Роман Джорджа Оруелла "1984" у контексті антиутопії першої половини ХХ століття [Текст]: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.04 / Дніпропетровський держ. ун-т. - Д., 1999. - 18 с.
- 11) Жаданов Ю. А. Сердюкова О.И. Особенности использования искусственных языков в антиутопии ХХ века // Вісн. Харків. ун-ту. – 2012. – № 994 : Сер. Філологія. – Вип. 64. – С. 151–155.
- 12) Зинкевич Н.А. Биография Джорджа Оруэлла [Текст]: / Н.А. Зинкевич. –М.: «Цитадель», 2001.
- 13) Іконнікова М. В. Особистість VS тоталітаризм у романі Дж. Орвелла "1984" / М. В. Іконнікова // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. - 2009. - Вип. 11. - С. 622-625. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2009_11_107
- 14) Кадоб'янська Н. М. Зарубіжна література. Рівень стандарту підруч. для 11 кл. закладів середньої освіти / Н. М. Кадоб'янська, Л. М. Удовиченко. – Х. : ТОВ «Сиция», 2019. – 256 с.
- 15) Карп М. Джордж Оруэлл. Биография. - СПб.: Вита Нова, 2017. - 608 с.
- 16) Кирилюк І. В. Роман Джорджа Орвелла «1984» у контексті антиутопії першої половини ХХ століття // Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури : за заг. ред. к.п.н., доцента Кажан Ю. М. – Маріуполь : МДУ, 2017. – 342 с.
- 17) Кобута С. С. Віра як вимір внутрішньої свободи особистості в романістиці Івана Багряного та Джорджа Орвелла // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». - Острог, 2014. - С. 124-126.
- 18) Кобута С. С. Концепція "вільної людини" у творчій спадщині Івана Багряного та Джорджа Орвелла [Текст] : дис. ... канд. філол. наук :

- 10.01.05 / ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". — Івано-Франківськ, 2015. — 225 арк.
- 19) Ланин Б. А. Визуализация антиутопии Джорджа Оруэлла «1984»: поиски скрытых смыслов // Институт стратегии развития образования РАО // Москва, 2016 (№56). С. 140 - 149.
  - 20) Мосина В.Г. Проза Джорджа Оруэлла: Творческая эволюция. Диссертация на соискание учёной степени доктора филологических наук. —М., 2000. —619 с.
  - 21) Недошивин В. Джордж Оруэлл. Непрístupная душа.: изд АСТ. — Москва, 2018. — 800 с.
  - 22) Недошивин В.М.Чаликова В. Неизвестный Оруэлл // Иностранная литература. 1992. No 2. С. 215-225.
  - 23) Ніколенко О. М. Зарубіжна література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. / О. М. Ніколенко, Л. Л. Ковальова, Л. П. Юлдашева, Д. О. Лебедь, О. В. Орлова, К. С. Ніколенко. — К. : Грамота, 2019. — 196 с.
  - 24) Орвелл Дж. 1984: роман / Джордж Орвелл; з англ. пер. В. Шовкун; Влада: вчора, сьогодні — навічно, О. Жупанський. — К.: Вид-во Жупанського, 2019. — (Майстри світової прози). — 320 с.
  - 25) Орвелл Дж. Ковток повітря: Джордж Орвелл; з англ. пер. Т. Кирилюк. — К.: Вид-во Жупанського, 2021 — (Майстри світової прози). — 240 с.
  - 26) Орвелл Дж. Колгосп тварин: з англ. пер. Ю. Шевчук; Передмова Джорджа Орвелла до українського видання, Джордж Орвелл; Джордж Орвелл. Життя, Б. Крік; Чому колгосп, а не ферма..., О. Жупанський. - К.: Вид-во Жупанського, 2019. - (Майстри світової прози). - 120 с.
  - 27) Орвелл Дж. У злиднях Парижа і Лондона: художня мемуаристика/ Джордж Орвелл; з англ. пер. Є. Поляков. — К.: Вид-во Жупанського, 2020 — (Майстри світової прози). — 232 с.

- 28) Оруэлл Дж. Дорога на Уиган-Пирс. изд: АСТ, - Москва, 2018. – 230 с.
- 29) Оруэлл Дж.: Лев и Единорог. Эссе, статьи, рецензии. — Изд. «Московская школа политических исследований». — РФ, Москва, 2003. — 30 июня. — С. 41-47.
- 30) Разумовская Т. Ф.: Проблема национального характера в интерпретации английских писателей (Д. Голсуорси, Д. Олдридж, Д. Оруэлл) // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского №1. - Нижнийгород, 2000. URL: [http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/9999-0196_West_filol_2000_1\(2\)/15.pdf](http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/9999-0196_West_filol_2000_1(2)/15.pdf)
- 31) Рейтинг 100 лучших книг всех времён и народов по версии Newsweek. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/newsweeks-top-100-books/newsweeks-top-100-books-info>
- 32) Рис Р. Джордж Оруэлл: Беглец из лагеря победителей // М.: Издательство иностранной литературы. - Москва, 1962 г. - 120 с.
- 33) Рікс Томас. Черчилль і Орвелл. Битва за свободу. / Пер. з англ. Дарина Березіна. Київ: Лабораторія, 2020. 320 с.
- 34) Семків Р. Сарказм як принцип розгортання сюжету та побудови образу в антиутопіях (на прикладі романів "Ми" Є. Замятіна та "1984" Дж. Оруела) / Ростислав Семків // На пошану пам'яті Віктора Китастого : збірник наукових праць / упоряд. В. П. Моренець. – К. : КМ Академія, 2004. – С. 212-220.
- 35) Список головних книг за останні 60 років (версія The Times) URL: http://sd.net.ua/2009/08/05/spisok_golovnikh_knig_z_ostann_60_rokv_versja_the_times.html
- 36) Талалаева, О. Ю. Гуманистические идеи в публицистике Джорджа Оруэлла // Белгородский государственный исследовательский университет. - Белгород, 2016 - 64 с.
- 37) Торкут Н. М. Типологія і функції ідеологем в алегоричній повісті "Animal Farm" Джорджа Орвелла: лексико-семантичний аналіз // Вісник

- Запорізького національного університету №2. – Запоріжжя, 2018. URL: <http://visnykznu.org/issues/2018/2018-fil-2/17.pdf>
- 38) Фельштинский Ю.Г., Чернявский Г.И. Джордж Оруэлл (Эрик Блэр): Жизнь, труд, время. –М.: Книжный клуб, Книговек, 2014. – 592 с.
  - 39) Чаликова В.А. «Вечный год». Послесловие к публикации романа Джорджа Оруэлла «1984»//Новый Мир. –М., 1989. –№ 4. –С. 128 –130 с.
  - 40) Чаликова В.А. Джордж Оруэлл: философия истории//Философские науки. –М.: Институт научной информации по общественным наукам АН СССР, 1989. –12. –С. 45 –46.
  - 41) Чаликова В.А. Комментарии к «1984» и эссе разных лет// Оруэлл Дж. 1984. Эссе разных лет. –М.: Прогресс, 1989. –384 с.
  - 42) ЮНЕСКО визнало твори Джорджа Орвелла світовим культурним надбанням. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2018/09/21/152971/>
  - 43) Crick Bernard. George Orwell: A Life. Harmondsworth, Middlesex : Penguin Books, 1992.
  - 44) Orwell G. Vessel of Wrath // Observer L., 1944. 21 may
  - 45) Orwell G.: ‘Why I Write’: Gangrel. — GB, London. — summer 1946
URL: https://orwell.ru/library/essays/wiw/english/e_wiw
  - 46) Sheldon Michael. George Orwell: The Authorised Biography. New York: Harper Collins, 1991.